

Jaarverslag 2020
Vrijheidsmuseum

Mei 2021

Colofon

Uitgave: Vrijheidsmuseum

Samenstelling: drs. W.P.H. Lenders, directeur

Wylerbaan 4, 6561 KR Groesbeek

Telefoon: 024-3974404

Internet: www.vrijheidsmuseum.nl

Email: welkom@vrijheidsmuseum.nl

Twitter: @nooit1verhaal

Facebook: /vrijheidsmuseumNL

Instagram: /vrijheidsmuseum

LinkedIn: /company/vrijheidsmuseum

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Algemeen	5
Verslag	6

VOORWOORD

In 2020 presenteerde het Vrijheidsmuseum twee wisseltentoonstellingen die, in de maanden dat het museum geopend was, veel publiek trokken: *'Bezet, bevrijd & geplunderd'*, en *'De Tweede Wereldoorlog in Films'*.

Het jaar 2020 zou volledig in het teken komen te staan van 75 jaar Vrijheid. Helaas kregen we te maken met de COVID-19 pandemie waardoor het museum een flink aantal maanden verplicht de deuren heeft moeten sluiten. Daarnaast leed het museum onder alle beperkingen die waren opgelegd door de overheid tijdens de tijdelijke openstellingen voor bezoekers. Ondanks de sluiting hebben we toch grote stappen gezet in de verdere ontwikkeling van het Vrijheidsmuseum. Zo is het buitenterrein van het museum opnieuw aangelegd met ruime parkeergelegenheid voor auto's, vier speciale busparkeerplaatsen en een gloednieuwe fietsenstalling voor reguliere alsook elektrische fietsen. Daarnaast heeft het museum versneld een online ticketsysteem opgezet. Plannen hiervoor waren er al, maar zijn door de maatregelen rondom COVID-19 versneld uitgevoerd. Bovendien is eind 2020 een start gemaakt met het verder 'kidsproof' maken van de vaste expositie van het Vrijheidsmuseum.

In 2021 hopen we weer volledig open te kunnen zonder verdere beperkingen rondom COVID-19. Naar verwachting zullen in 2021 de werkzaamheden aan het buitenterrein volledig afgerond zijn (o.a. met het plaatsen van een hek en toegangspoort) en kunnen we tevens een aantal nieuwe educatieve programma's en activiteiten op maat aanbieden. We zijn er klaar voor om weer grote groepen bezoekers te verwelkomen. De officiële opening van het museum, die in mei 2019 helaas geen doorgang kon vinden, hopen we in 2021 te kunnen realiseren.

Drs. Wiel P.H. Lenders
Directeur Vrijheidsmuseum

ALGEMEEN

Doelstelling en organisatie

Het Vrijheidsmuseum is een historisch educatief museum dat voor jong en oud het grensoverschrijdende en multiperspectieve verhaal vertelt van Oorlog en Vrijheid zonder Grenzen. Centraal staat de Tweede Wereldoorlog, in samenhang met de geschiedenis van de 20e eeuw én de actualiteit. Dit gebeurt in de vaste expositie en de tijdelijke tentoonstellingen. Ook is er een uitgebreid activiteitenprogramma met onder andere battlefieldtours, filmvoorstellingen en kinderprogramma's. Zowel individuen als groepen kunnen in het museum terecht, waarbij zij ook kunnen genieten van een bezoek aan het museumcafé en de museumwinkel. De rode draad van het museum is het thema 'Vrijheid' in zowel Nederland als Duitsland, Europa en daarbuiten. Vanuit verschillende perspectieven worden voor de bezoekers de menselijke dilemma's en onbekende verhalen van burgers en soldaten in beeld gebracht. Er is nooit één verhaal. Het Vrijheidsmuseum beoogt door middel van kennisoverdracht, ervaren/beleven en interactie, historisch besef tot stand te brengen in relatie tot de actualiteit. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan bestaansverheldering en kritisch burgerschap. Met de inzet van authentieke en moderne presentatietechnieken staat het museum klaar voor de huidige en komende generaties. Het Vrijheidsmuseum heeft een betaalde professionele staf en steunt mede op vrijwilligers.

Het Vrijheidsmuseum heeft een eigen gedragscode voor bestuur, directie en alle betaalde en vrijwillige medewerkers. Deze code sluit aan op de nationale en internationale gedragslijnen van beroepsethiek zoals die van de International Council of Museums en de Governance Cultuur Code. Daarnaast is het Vrijheidsmuseum aangesloten bij de Nederlandse Museum Vereniging (NMV) en heeft het museum het keurmerk Geregistreerd Museum.

Sinds februari 2019 coördineert het Vrijheidsmuseum het Infocentrum WO2 Nijmegen. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met organisaties die zich bezighouden met het herinneringstoerisme WO2 in het Rijk van Nijmegen. Het Infocentrum WO2 Nijmegen is een historisch, toeristisch en educatief informatiepunt. Het Infocentrum informeert en engageert een groot en breed publiek en verwijst door naar diverse historische binnen- en buitenlocaties rondom WO2 in Nijmegen en de regio. Dit gebeurt door middel van kennisoverdracht, ervaren, beleven, interactie en faciliteren. Hierdoor wordt meer belangstelling gewekt voor de verschillende locaties en initiatieven in het Rijk van Nijmegen die verbonden zijn met het thema WO2.

Zowel het Vrijheidsmuseum als het Infocentrum WO2 Nijmegen zijn onderdeel van de Stichting Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945.

Bestuur / College van adviseurs / Directie / Comité van Aanbeveling

Bestuur

P. G. I. Wilbers	Voorzitter
Mr. A.G.J. Knuiman	Secretaris en penningmeester
Dr. C. Brand	Lid
Mr. H. Verheijen	Lid

College van adviseurs

Dr. B.R.C.A. Boersema	Museaal beleid algemeen
Prof. dr. J. Bosmans	Vakhistorisch beleid

Directie: Drs. W.P.H. Lenders

VERSLAG

Exposities en Educatie

In het jaar 2020 verzorgde het museum een tweetal wisseltentoonstellingen, bedoeld voor het algemene publiek en scholen in Nederland, Duitsland en Groot-Brittannië: *'Bezet, bevrijd & geplunderd'*, en *'De Tweede Wereldoorlog in Films'*. Deze werden - waar van toepassing - voorzien van bijbehorend educatief materiaal. Veelal werd een bezoek aan de tentoonstellingen gecombineerd met een rondgang door de vaste expositie. Bovendien werden gevarieerde opdrachtenlijsten samengesteld, al dan niet in combinatie met een bezoek aan de Canadese Begraafplaats.

Expositie 'Bezet, bevrijd & geplunderd'

Geallieerde plunderingen in de regio Nijmegen, 1944-1945

Al zolang oorlogen bestaan, wordt er geplunderd. Het zal daarom niemand verbazen dat ook geallieerde soldaten tijdens de Tweede Wereldoorlog zich aan plundering schuldig maakten. Maar waarom deden ze dat op het grondgebied van een bevriende natie? Onderzoek naar wat zich afspeelde in de regio Nijmegen, leidde tot een confronterende conclusie: met name in de geëvacueerde gebieden van de gemeenten Ubbergen, Millingen, Groesbeek, Mook en Middelaar, Ottersum en Gennep bleken vrijwel alle gebouwen leeggehaald. Geallieerde troepen – Amerikanen, Britten en Canadezen – roofden niet alleen uit woonhuizen, maar ook uit fabrieken, hotels, banken, kloosters en kerken.

Wat bezielde deze militairen? En waarom werd er nauwelijks tegen hen opgetreden? *Bezet, bevrijd & geplunderd* toonde de bijzondere situatie in de regio Nijmegen, een militaire zone waar het oorlogsfront maandenlang dwars doorheen liep en waar vele tienduizenden militairen samengepakt leefden onder barre omstandigheden. Sommige militairen stalen goederen uit noodzaak, anderen uit zelfverrijking of simpelweg als ontlading. Na de oorlog kreeg plundering weinig aandacht, want dat paste niet in ons beeld van heroïsche bevrijders. Nu, driekwart eeuw later, was het tijd om deze schaduwkant van de bevrijding eindelijk te belichten. De expositie was gebaseerd op de gelijknamige publicatie die op 16 januari 2020 verscheen.

Expositie

Bezet, bevrijd & geplunderd, 17 januari t/m 12 april 2020, Vrijheidsmuseum, Groesbeek

Over de makers

- Ingrid van Hoorn beweegt zich op het snijvlak van (publieks)geschiedenis, museale productie en tekstproductie. Voor Tijdlijn Historische Producties werkt ze mee aan diverse tentoonstellingen en publicaties.
- Peter van der Heijden heeft als publiekshistoricus meegewerkt aan diverse exposities en publicaties, maakte historische documentaires en museumfilms en is momenteel conservator van het Gebroeders van Lymborch Huis.
- Annemiek Melchers is eigenaar van ontwerpbureau A Creative Mind en ontwikkelt grafische (online) producties en tentoonstellingen voor een groot aantal bedrijven en musea.

Publicatie

Bezet, bevrijd & geplunderd. Geallieerde plunderingen in de regio Nijmegen, 1944-1945

Paul Klinkenberg, Paul Thissen & Paul van der Heijden, Uitgeverij Vantilt, 2020

De Tweede Wereldoorlog in Films

Nieuwe wisselexpositie in het Vrijheidsmuseum

“Lock and load!” – Sands of Iwo Jima

“Round up the usual suspects” - Casablanca

“Listen very carefully, I shall say this only once” – ‘Allo ‘Allo

Wereldberoemde uitspraken die onlosmakelijk verbonden zijn met de Tweede Wereldoorlog. Toch komen ze niet van een bekende generaal, maar van een acteur. Zo zit ons collectieve geheugen vol met oneliners, melodieën en beelden uit speelfilms over de Tweede Wereldoorlog. De impact van al deze films op onze perceptie van de oorlog is groot en zoals iedere generatie de Tweede Wereldoorlog op een eigen wijze herdenkt, maakt iedere generatie zijn eigen films over de oorlog. Het Vrijheidsmuseum zette deze ontwikkeling in de schijnwerpers in de tijdelijke expositie *De Tweede Wereldoorlog in Films*.

Een grote aanplakzuil vulde het café van het museum. Het was geen historisch object maar een prop van de set van de film *Lyrebird* uit 2019. In de expositiezaal zelf waren props en kostuums te zien van nog veel meer bekende en minder bekende films. Van klassiekers zoals *A Bridge Too Far* en *Zwartboek* tot recentere producties zoals *Inglourious Basterds*, *Unsere Mütter, unsere Väter* en *Dresden*. Tussen de topstukken bevonden zich een kostuum van Tom Hanks, een script van Sean Connery en een uniform van George Clooney.

Om de opzienbarende stukken heen slingerde het verhaal over de ontwikkeling van films over de oorlog. Van soldatenfilms tot komedies, van spannende verzetsthillers tot hartverscheurende portretten van de holocaust. Zo constant als de populariteit van het thema ‘de Tweede Wereldoorlog’ in speelfilms is, zo veranderlijk is de weergave van deze geschiedenis. Steeds weer krijgt onze perceptie van de geschiedenis een nieuw gezicht op het witte doek.

Deze tijdelijke expositie bracht de magie van het witte doek naar het museum. Bezoekers konden een zinderende reis ervaren tussen feit en fictie in *De Tweede Wereldoorlog in Films*. Te zien van 8 juni t/m 31 december 2020.

De expositie werd mede mogelijk gemaakt dankzij financiële steun van Gelderland Herdenkt, Berg en Dal Herdenkt en het vfonds.

Bezoekers

In 2020 bezochten in totaal 25.000 bezoekers het Vrijheidsmuseum. Dit is slechts 1/3 deel van de oorspronkelijke begroting van 75.000 bezoekers in het eerste openingsjaar van het museum. Deze daling is te wijten aan het feit dat het museum in 2020 verplicht een groot aantal maanden de deuren heeft moeten sluiten vanwege COVID-19. Tussendoor is het museum wel geopend geweest, maar moest hierbij een maximum aantal bezoekers per dag hanteren. Daarnaast waren groepsbezoeken niet toegestaan waardoor het museum een grote stroom aan bezoeken van touroperators en scholen misliep. Door de fors gedaalde cijfers en ontbrekende bezoekersgroepen is het in dit jaarverslag onmogelijk een specificatie te geven van de verschillende aantallen bezoekersgroepen in percentages van het totale aantal.

Medewerkers

In 2020 telde het museum 120 vrijwilligers naast zeven betaalde medewerkers: de directeur (met de taakgebieden: algemene leiding, fondswerving, PR en bedrijfsbeheer), een hoofd groepsreserveringen (met de taakgebieden *intake* en voorbereiding groepsbezoeken en *aftersales*), een conservator (met de taakgebieden beheer, behoud en onderzoek), een medewerker PR/Marketing (met de taakgebieden PR/Marketing en directieondersteuning), een coördinator educatie (met de taakgebieden educatie, tijdelijke tentoonstellingen en evenementen), een coördinator Infocentrum WO2 (met ondersteunende taken onderzoek en projecten Vrijheidsmuseum), een tijdelijke medewerker museumcafé en een algemeen medewerkster/secretaresse (met de taakgebieden secretariële ondersteuning, assistentie museumwinkel en museumcafé). Ten slotte had het museum in 2020 tijdelijk 1 medewerker in dienst in het kader van de Startersbeurs.

Het vrijwilligersteam verrichtte werkzaamheden op de volgende terreinen: ontvangst, entree/winkel, museumcafé, rondleidingen, techniek/onderhoud, secretariaat, donateursadministratie, roostering, beheer en behoud, historisch onderzoek, inrichting en evenementen.

Donateurs / fondswerving / subsidie

Het museum had in 2020 de steun van circa 500 donateurs. 98% van de baten van het Vrijheidsmuseum werd gegenereerd door entreegelden, de verkoop in de museumwinkel en het museumcafé en fondswerving. 2% van de baten werd gevormd door de inkomsten van structurele subsidie.

In 2020 werd tevens het nieuwbouwproject afgerond en kon de accountantsverklaring met betrekking tot de controle van uitgaven en subsidies worden uitgegeven. Met dank aan de financiers die bijdroegen aan dit prachtige project, met name de gemeente Berg en Dal, de provincie Gelderland, het vfonds, Interreg Euregio Rhein Waal, het VSB Fonds en de Stichting Volksbelang van 1895.

2020 was ook het jaar waarin het museum substantiële steun verkreeg in verband met COVID-19. De volgende overheden en fondsen droegen hiertoe bij: het ministerie van VWS, het vfonds en de provincie Gelderland.

Beheer / behoud / onderzoek

De museumcollectie bereikte een omvang van 78.000 museumstukken. Het register van in- en uitgaande stukken kon, ondanks de grote toevloed van objecten en documenten, optimaal worden bijgewerkt.

Er is verder doorgewerkt aan de invoering in het geautomatiseerde Adlib Information Systems (ADLIB). De registratiegraad van de collectie is 98%, de automatiseringsgraad is 95% en gefotografeerd/gescand is 45%. In het voorjaar van 2020 werd de overstap gemaakt van het registratiesysteem Adlib naar Memorix. Deze keuze is gemaakt omdat dit een verbetering teweeg zal brengen in de gebruiksvriendelijkheid, snelheid en functies van ons registratiesysteem.

Samenwerking

De samenwerking van het museum met de volgende instellingen werd voortgezet, dan wel geïntensiveerd met o.a.:

- Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie.
- Stichting Musea en herinneringscentra '40-'45
- Landelijk Overleg Collectiebeheer Oorlogs- Verzets- en Bevrijdingsmusea.
- Landelijk Overleg Educatie Oorlogs- Verzets- en Bevrijdingsmusea.
- Instituut voor Maatschappijgeschiedenis Erasmusuniversiteit Rotterdam.
- Vakgroep Geschiedenis Radboud Universiteit Nijmegen.
- Afd. Amerikanistiek Radboud Universiteit Nijmegen.
- Erfgoed Gelderland.
- Nederlandse Museumvereniging.
- Nationaal Comité 4 & 5 Mei.
- Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen (TVAN).
- Hüttenwerke Krupp Mannesmann.
- Airborne Museum Hartenstein.
- Oorlogsmuseum Overloon.
- Groesbeek Museumlanschap (samenwerking met Museumpark Orientalis, Afrikamuseum, Gemeente Berg en Dal en TVAN).
- Gemeente Nijmegen, Gemeinde Kranenburg (D), Gemeinde Kleve (D).
- Stedelijk Comité 4 & 5 mei Nijmegen.
- Duitsland Studies Radboud Universiteit Nijmegen.
- Oorlogsgravenstichting.
- Euregio Rijn-Waal.
- Stichting Toerisme en Recreatie Berg en Dal.
- Stichting Wandelen in Vrijheid.
- Market Garden Veterans Association.
- Anne Frank Stichting Amsterdam.
- Nachbarn ohne Grenzen (D/NL)
- Cultureel Historisch Platform Nijmegen.
- Preussen Museum Wesel / LVR Niederrheinmuseum (D).
- Royal Airforce Museum Weeze (D).
- Valkhof Museum Nijmegen.
- Huis van de Nijmeegse Geschiedenis.
- Nationaal Onderduikmuseum Aalten.
- Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge (D).
- Begraafplaats Ysselsteyn.
- LVR Bonn (D).
- Heinrich-Heine Universität Düsseldorf (D).
- Westfälische Wilhelms-Universität Münster (D).
- Liberation Route Europe.
- vfonds.
- Provincie Gelderland.

Bijzondere projecten

Verbouwing en grote schoonmaak in het depot

In de krochten van het museum bevinden zich de circa 80.000 objecten van het Vrijheidsmuseum. Met zorg gefotografeerd, geregistreerd, gelabeld, verpakt en in dozen opgeborgen door het team Beheer en Behoud, in de wandelgangen bekend als 'de Ondergrondse'. Dit team heeft het in de jaren voor de nieuwbouw niet altijd even makkelijk gehad. Toen het oude houten pand van het Bevrijdingsmuseum nog piepte en kraakte in de wind, piepte en kraakte het ook in het depot er onder. Het was er namelijk vol, heel erg vol, en de conservator bleef maar gretig mooie nieuwe schenkingen aannemen. Het was telkens weer een uitdaging om een plekje te vinden voor een nieuw uniform, een wandelwagen met smokkelluik of een bijzondere archeologische vondst.

Verbouwing en verhuizing

Met de nieuwbouw was er dus ook verandering in het depot nodig. Hier kwam geen nieuwbouw maar verbouwing. Het oude depot was immers wel zeer goed geïsoleerd en het zou zonde zijn om die stevige basis niet opnieuw te gebruiken. Dus werd er een groots plan ontvouwen. Allereerst de fysieke verbouwing: de oude technische dienst ruimte en rekvisietenruimte werden door de Ondergrondse veroverd, muren werden er tussen uit gebroken, er werd een vernieuwd ventilatiesysteem geïnstalleerd en overal werd een nieuwe vloercoating aangebracht. Het dak werd nog extra geïsoleerd en er werd een grote tunnel gegraven waardoor het depot vanuit het nieuwe museum toegankelijk werd.

Ruimtewinst

Daarmee was het depot klaar voor de toekomst maar het was er nog steeds te krap. Het uitbreiden van de ruimtes had hoogstens 30% groei gebracht, bij lange na niet genoeg. Dus volgde een tweede grote operatie: rolkasten. Dat zijn kasten die direct tegen elkaar geplaatst staan op een rails en door middel van een wiel verplaatst kunnen worden. Dat geeft een flinke ruimtewinst want er zijn veel minder gangpaden nodig. Door de installatie van twee enorme rolkastensystemen in het depot is de opslagruimte nu niet met 30% maar met meer dan 100% gegroeid. Dat geeft ons echt de ruimte die we nodig hebben!

Bijzondere bezoeken aan het Vrijheidsmuseum

In 2020 heeft het Vrijheidsmuseum een aantal speciale gasten uit de politiek mogen ontvangen. Centraal thema waren de gevolgen van de Coronacrisis voor het museum en alle betrokken vrijwilligers en medewerkers.

Op 5 juni bracht de Gelderse Commissaris van de Koning, John Berends, een bezoek aan het Vrijheidsmuseum. Centraal stond daarbij de vraag welke gevolgen corona heeft voor het museum. De Commissaris sprak in het Vrijheidsmuseum onder andere met directeur Wiel Lenders, voorzitter van bestuur Paul Wilbers, burgemeester Mark Slinkman (gemeente Berg en Dal) en wethouder van Cultuur Annelies Visser. Een week later, op 12 juni, ontving het museum Peter Drenth, gedeputeerde voor Cultuur van de Provincie Gelderland. De focus van dit bezoek lag voornamelijk op de vrijwilligers van het museum en hoe zij in hun werkzaamheden omgaan met de coronacrisis. Drenth sprak met een tiental vrijwilligers over hun ervaringen en keek daarbij ook naar de toekomst van het museum. Wat kunnen we van deze situatie leren? Een van de tips die tijdens deze middag door een van de vrijwilligers gegeven werd is uiteindelijk meegenomen in een Provinciaal overleg en ook

daadwerkelijk uitgevoerd: een campagne om aandacht te vragen voor de heropening van de verschillende musea.

Ten slotte was het museum zeer vereerd om op 22 juni Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Paul Blokhuis, te mogen ontvangen. Hij bezocht het Vrijheidsmuseum samen met Lisette Mattaar (directeur van het fonds) in het kader van een persconferentie vanwege een speciaal steunpakket. Samen met het fonds stelt het ministerie van VWS 2 miljoen euro beschikbaar voor musea en herinneringscentra van de Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45 om zo de klappen te kunnen opvangen van de sluiting tussen half maart en 1 juni 2020. Staatssecretaris Blokhuis bracht al eerder een bezoek aan het voormalige Nationaal Bevrijdingsmuseum, op 16 januari 2019. Hij was zeer verrast en onder de indruk van het bijzondere museumgebouw en de nieuwe vaste expositie van het Vrijheidsmuseum.

Verwachting 2021*

De hoop is dat het Vrijheidsmuseum zich in 2021 beetje bij beetje herstellen en langzaam aan weer meer bezoekers zal mogen ontvangen totdat we terug zijn op het reguliere bezoekersaantal, zoals geraamd in de prognoses van het nieuwe Vrijheidsmuseum, namelijk 70.000 bezoekers per jaar. Hierbij moet wel vermeld worden dat we verwachten dat de grote groepsbezoeken van o.a. touroperators uit de Verenigde Staten, Canada en het Verenigd Koninkrijk pas in 2022 weer volledig op het oude niveau zullen zijn.

** Op de datum van het verschijnen van dit jaarverslag was het museum nog in de ban van de Corona-crisis. Het is nog niet duidelijk welke gevolgen dit heeft voor de toekomst.*